

WILFRED CANTWELL SMITH'İN VAHİY ANLAYIŞI

Celal BÜYÜK *

Özet

Wilfred Cantwell Smith'in Vahiy Anlayışı

Vahiy, Tanrı'dan insana doğru olan sözlü konuşmadır. Vahiy Tanrı, iman, kutsal kitap, teoloji ve mucize anlayışlarının şekillenmesinde rol oynayan anahtar bir kavramdır. Vahiy konusunda Modern Batı düşüncesinde birbirinden farklı iki anlayış vardır: Bunlar, "önerme merkezli" ve "kişi merkezli" vahiy anlayışlarıdır. Wilfred Cantwell Smith, İlk dönem ve Orta Çağ Hristiyanlığında kabul edilen önermesel vahiy anlayışını reddetmekle birlikte, son dönemlerde ortaya çıkan kişi merkezli vahiy anlayışını da aynen benimsememektedir. Smith, Tanrı'nın vahyettiği şeyin bizzat kendisi olduğuna inanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Vahiy, Önerme merkezli vahiy, Kişi merkezli vahiy, Tanrı, Wilfred Cantwell Smith, William Temple, Kenneth Cragg.

Abstract

Wilfred Cantwell Smith's Conception of Revelation

Revelation is a verbal address by God to man. Revelation is a key factor that plays role in the shaping of the conception of God, faith, the Scripture, theology, and miracle. There are two different conceptions of revelation in modern Western thought: the "proposition-centered" and the "people-centered" revelation. Though rejects the proposition-centered conception of revelation that was accepted in the early and medieval Christianity, Wilfred Cantwell Smith does not completely adopt the person-centered conception of revelation that has emerged recently. Smith holds that what God has revealed is Himself.

Key words: Revelation, the proposition-centered conception of revelation, the person-centered conception of revelation, Wilfred Cantwell Smith, William Temple, Kenneth Cragg.

1. Giriş

Dinin en temel kavramlarından birisi olan 'vahiy' Tanrı, iman, kutsal kitap, teoloji ve mucize anlayışlarının şekillenmesinde rol oynayan anahtar bir kavramdır. Bu sebeple teoloji ve diğer din bilimleriyle ilgili çalışmalarda vahyin anla-

* Dr., Öğretmen

şılması önem kazanmaktadır.¹

16. yüzyıla kadar Batı düşüncesine, “ilahi hakikatlerin önerme formunda özel bir yolla bildirilmesi” şeklinde ifade edilebilecek olan geleneksel vahiy anlayışı hâkimdi. 17. ve 18. yüzyıllarda ise tartışmalar, vahyin imkânı ve gerekliliği üzerinde yoğunlaşmıştır. 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılda ise vahiyle ilgili tartışmaların odak noktası, vahyin imkânı ve gerekliliğinden ziyade, vahyin mahiyeti üzerine olmuştur.²

İlk dönem Hıristiyan düşünürleri, Tanrı’nın bir dizi hakikat, önerme veya doktrin vahyettiğini savunurlarken modern dönemin düşünürleri, Tanrı’nın bizzat kendisini vahyetmiş olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüş ayrılığı, vahyin dinsel kullanımına yüklenen anlamda önemli bir farklılık meydana getirmiştir.³

Modern Batı düşüncesinde vahyedilen şeyin neliği konusunda birbirinden farklı iki anlayış vardır: Bunlar, “önerme merkezli” ve “kişi merkezli” vahiy anlayışlarıdır.⁴

Hıristiyanlığın ilk dönemine ve Orta Çağ’a hakim olan “önerme merkezli vahiy anlayışına” göre ‘vahiy’, ilahi olarak doğrulanmış hakikatlerin kişiye bildirilmesi işlemidir.⁵ Önerme merkezli vahiy anlayışını benimseyenler, tarihte meydana gelmiş olan olayların bizzat kendilerinin vahiy olduğunu kabul etmezler. Bu anlayışı benimseyenler, önerme formunda Tanrı’nın kelimada varolmadıkça hiçbir şeyi vahiy olarak görmezler.⁶ Walter Kaufmann, vahye başvuran dindar kişinin Tanrı’nın insanlığa deklare etmesi gereken teolojik önermelere işaret ettiğini düşünmektedir.⁷ Bu anlayışın ortaya çıkardığı teolojik problemler arasında, “Tanrı’nın insanlarla olan ilişkisini çok donuk ve statik bir ilişkiye” indirgediği iddiası önde gelmektedir. Buna göre Tanrı, kendisini öylesine geri çekmiştir ki, insanları sadece bir metin ve zihin ile baş başa bırakmış-

1 Recep Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 2002, s. 1.

2 Kılıç, *age*, s.1 vd.

3 John Hick, *Philosophy of Religion*, Prentice Hall, Inc., New Jersay 1983, s. 61, 70; Kılıç, *age*, s.22.

4 Kılıç, *age*, s. 35.

5 Hick, *age*, s. 60.

6 Kılıç, *age*, s. 71.

7 Walter Kaufmann, *Critique of Religion and Philosophy*, Harper&Row Publishers, New York 1958, s. 89.

tır.⁸

Helmut Richard Niebuhr, önerme merkezli vahiy anlayışını statik bulduğu için eleştirmektedir. O, böyle bir vahiy anlayışının, Tanrı'yı geçmişin Tanrısı ve hatta cansız bir Tanrı haline getirdiğini iddia eder.⁹ Niebuhr, vahiy ile tarihteki bir 'an'ı anlamaktadır. Buna göre tarihte meydana gelmiş olan bu tarihsel an ile insan kendisini başından sonuna kadar bilebilir.¹⁰

Protestan Hristiyanlığında yaygın hale gelen "kişi merkezli vahiy" anlayışına göre vahyin muhtevası, Tanrı hakkındaki hakikatlerin bir bütünü değil, beşeri tarih içinde faaliyet göstermek suretiyle, insanın tecrübe eksenine giren Tanrı'nın bizzat kendisidir. Bu bakış açısından teolojik önermeler, teolojik önerme olmaları yüzünden vahyedilmemişlerdir. Bunlar, vahiy karakterli olayların önemini anlamak için gösterilen beşeri çalışmaları temsil ederler.¹¹ Kişi merkezli anlayışta vahiy, sadece sujeden sujeye bildirilen önermeler değil, aynı zamanda sujenin sujeye kendisini ifşa etmesi olayıdır. Tanrı'nın insana vahyettiği şeyin bizzat kendisi olduğu anlayışını savunanların başında William Temple gelmektedir.¹² William Temple, vahyin esas itibarıyla, tarihi olaylarda ortaya çıktığında ısrar etse de onun objektif tarihe indirgenmesinden de kaçınır. Çünkü ona göre, bir olayın vahiy olabilmesi için her şeyden önce, o olayda Tanrı'nın kendisini açığa vurduğunun kabul edilmesi gerekir.¹³ John Baillie de vahyedilen şeyin ne olduğu sorusuna "vahyedilen şey, Tanrı hakkındaki bilgi değil, İsa'da ortaya çıkan Tanrı'nın bizzat kendisidir"¹⁴ diyerek Temple ile aynı fikirde olduğunu göstermektedir. Batı dinsel geleneğinde vahiy, Tanrı'nın bizzat kendini açığa çıkarmasıdır. Kutsal Kitaplar da sadece o olayın meydana geldiğine şahitlik eden referans kaynakları olarak işlev görmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse Batı düşüncesinde ortaya çıkmış olan 'önerme' ve 'kişi' merkezli vahiy anlayışları arasındaki temel farklılık, önceliğin neye verildiğine bağlıdır:

-
- 8 John Baillie, *The Idea of Revelation in Recent Thought*, Oxford University Press, London 1956, s. 30; Kılıç, *age*, s. 68.
 - 9 Helmut R. Niebuhr, *The Meaning of Revelation*, Westminster John Knox Press, Louisville 2006, s. 29 vd.; Kılıç, *age*, s. 77.
 - 10 Niebuhr, *age*, s. 112; Kılıç, *age*, s. 78.
 - 11 Hick, *age*, s. 68; Kılıç, *age*, s. 36.
 - 12 Baillie, *age*, s. 34; Kılıç, *age*, s. 69.
 - 13 A. Dulles, *Models of Revelation*, Orbis Books, New York 1996, s. 54; Kılıç, *age*, s. 72.
 - 14 Baillie, *age*, s. 28; Kılıç, *age*, s. 35.

Önerme merkezli klasik anlayışta öncelikli konu zihni doğrulamadır. Bunlar Tanrı'nın kendisini vahyettiğini kabul etmektedirler ama Tanrı'nın kendisini önermeler vasıtasıyla dolaylı olarak vahyettiğini savunurlar. Kişi merkezli vahiy anlayışını benimseyenler de Tanrı'nın birtakım önermeleri vahyettiğini inkâr etmemektedirler fakat insanın bu tür önermeleri belirli olaylarda Tanrı ile karşılaşma tecrübesinden elde ettiğini, önermelerin formüllerinin bu karşılaşma tecrübesini kaydetmeye yönelik insanî faaliyetin sonucunda oluştuğunu savunmaktadırlar.¹⁵

2. Wilfred Cantwell Smith'in Vahiy Anlayışı

İlk dönem ve Orta Çağ Hristiyan düşüncesindeki vahiy anlayışını reddeden Wilfred Cantwell Smith, bu anlayışın modern bilgi anlayışıyla bağdaşmayacağını, bu yüzden de savunulamayacağını kabul eder. O, tarihsel düzeyde, özellikle, son iki yüzyılda üzerinde durulan "gelişimsel analiz" in geçerli olmasını istemektedir. Batı düşüncesinin vahiy problemi konusunda, ilk dönem Hristiyan geleneğine yine geri dönmekte olduğunu ifade eden Smith, dünyamızın Tanrı'nın ve hatta İsa Mesih'in vahyinin, kişisel ve tarihsel olarak uzak görüldüğü bir döneme doğru sürüklenmekte olduğunu belirtir.¹⁶ Smith'e göre bu durum Müslüman düşünürler için de geçerlidir. Çünkü onlar da yeni bir peygamberin dolayısıyla da artık vahyin gelmeyeceğini kabul etmektedirler.

İlk dönem ve Orta Çağ Hristiyanlığında kabul edilen önermesel vahiy anlayışını reddeden Smith, son yüzyıllarda ortaya çıkan kişi merkezli vahiy anlayışını da aynen benimsememektedir. Smith, Tanrı'nın vahyettiği şeyin bizzat kendisi olduğuna inanmaktadır. O, bunu, teoride mantıkla alkışlanan alternatif görüşlerin ifade ettiği mantıki bir nokta olarak değil, kısmen kendi Hristiyan alt yapısına, kısmen karşılaştırmalı gözlemlerine, kısmen tarihsel dinamizm bilincine, kısmen de mutlak rasyonalizme dayanan teolojik bir nokta olarak görmektedir. Ona göre Tanrı, insana kendisi hakkında sadece önermeler, özel dans figürleri değil, bizzat kendisini vahyeder.¹⁷ Smith, vahyin muhtevasında, beşeri tarih içerisinde faaliyet göstermesi itibarıyla, insanın tecrübe eksenine giren Tanrı'yı kabul etmekte ise de onu sadece belli bir döneme hasreden anlayışa da

15 Kılıç, *age*, s. 207.

16 Wilfred Cantwell Smith, *Towards a World Theology: Faith and the Comparative History of Religion*, The Westminster Press, Philadelphia 1981, s. 172 vd.

17 Smith, *Towards a World Theology*, s.173; *The Meaning and End of Religion; A New Approach to the Religious Traditions of Mankind*, The Macmillan Company, New York, 1963, s. 128.

katılmamaktadır.

Vahyin 'Tanrının kendini açması' anlamında kullanıldığında, vahiy karakterli olayda Tanrı'nın farkına varılabilmesi gerekir. Bu da Tanrı hakkında vahyi önceleyen bir bilgiye sahip olmayı gerekli kılar. Yani kendini açması olayında Tanrı hakkında bir takım ön bilgilere, genel bir vahye veya Tanrı ideeline geri gitmemiz ve bunlar vasıtasıyla bu idealin gerçekleşmesi anlamında tarihi olayı fark edebilmeye güç yetirmemiz gerekir.¹⁸

Smith'e göre vahiy, objektif bir kavram olduğu gibi, aynı zamanda insani bir kavramdır. Bir şey vahyedilmedikçe vahiy hakkında konuşulamayacağı gibi, Tanrı kendisini veya emirlerini bazı kimselere vahyetmedikçe de vahiyden bahsetmek bir şey ifade etmez. Vahiy her zaman insana indirilen bir şeydir. İnsan ise her zaman özel ve tarihseldir.¹⁹ Yani insan farklı yaratılış özelliklerine sahiptir ve bir yerden başkasına, bir çağdan başka bir çağa olaylara bakış ve onları değerlendirme açısından farklı özelliklere sahip bir varlıktır.

Müslüman teologların sıfatlar probleminde yer verdikleri, "Tanrı'nın sıfatları, O'nun ne aynısı ne de gayrisidir" ifadesine atıfta bulunan Smith'e göre Tanrı'nın iradesi, O'ndan ayrı olmadığı için, O'nun iradesinin vahyi de bu genel tezin dışında değildir. Ona göre bu düşünce, bizi şu anlayışa götürmektedir: Ahlakî bir eylemde bulunmak, bir şeyin hakkını vermek, Tanrıyla ilişkide olma yollarından biridir ya da Tanrı'nın yaşamına katılmanın yollarından birisidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Tanrı'nın -Hristiyanlıktaki ifadeyle İsa'nın- bizimle yaşadığı yollardan birisidir.²⁰

Smith'e göre Hristiyan teolojisi, doğada ve tarihte ilahi bir vahiy kabul etmekte, fakat Tanrı'nın tamamen İsa Mesih'te yani belli bir dönemde vahyini gerçekleştirdiğini söylemeyi de sürdürmektedir. Hatta bazıları bunu daha da ileri götürerek vahyin yalnızca İsa'ya gönderildiğini söyleyerek, vahyin geçmişi de inkâr etmektedirler. Bu anlayışı yanlış gören Smith, teolojinin gelecekte farklı bir şekilde ifade edilebileceğine inanır. Ona göre Tanrı, kendini ne bana, ne İsa Mesih'e, ne de karşılaştığım başka birisine tamamen vahyetmiştir.²¹ Dolayısıyla teolojideki "Tanrı kendisini tamamen vahyetmiştir" ya da "Tanrı kendisini İsa'da vahyetmiştir" gibi ifadelere sebep olan kavramların kullanımı bir

18 Kılıç, *age*, s. 218.

19 Smith, *Towards a World Theology*, s. 173.

20 Aynı eser, s. 173 vd.

21 Aynı eser, *age*, s. 175.

kenara bırakılmalıdır. Smith'e göre iyi olan şey, Tanrı'nın yüzyıllar önce Filistin'de yaptığı bir şey değil, kapasitemiz ne kadar küçük olursa olsun senin ve benim için bugün yaptığı şeydir. Yani vahyin odak noktası, her zaman şimdidir ve her zaman 'şu an'ı yaşayan insandır. Hristiyanlıktaki vahyin kanalı olan İsa, tarihteki bir figürdür. Fakat tarih devam etmektedir. Tarih, Tanrı'nın bize ulaştığı bir süreçtir; bizim O'nu yeniden bulmaya çalıştığımız bir süreç olarak geriye doğru çalışabilen bir şey değildir.²² Smith'in; Tanrı'nın İsa Mesih'e, kendisinin karşılaştığı bir başkasına ya da tarih çalışmalarında bulduğu herhangi birine her şeyi tamamen vahyetmediği konusundaki ısrarı, birçok Hristiyan okuyucunun zihninde soru işaretleri bırakmıştır. Onun çoğulculuk anlayışında İsa, son olma iddiasında olmayan birçok vahiylerden sadece biridir. Smith, kendisi için, Mesih'in 'kişisel son' olduğunu söylemek isterken Mesih figürüne herhangi bir ontolojik sonsuzluk yüklememektedir.²³ O, vahiy olayının bitmediğine, insanlar yaşadığı müddetçe devam edeceğine inanmaktadır. Dolayısıyla o, "Can Religions be True or False?" adlı makalesinde bir kimsenin, "Hristiyanlık doğrudur" ya da "İslâm doğrudur" şeklinde düşünmesinin modern bir sapma²⁴ olduğuna işaret etmektedir. Ona göre şu veya bu inanç geleneğinin sadece kendisine aitmişcesine sahiplenebileceği bir hakikat söz konusu değildir. Tanrı, insanlığa birçok kez, birçok yerde ve birçok şekilde, farklı dillerde ve tarzlarda hitap etmiştir ve etmeye devam etmektedir.²⁵

Frithjof Schuon'un ortaya koyduğu: "İnsan topluluğunda mutlak olan bir şey yoktur. Böyle olduğu için farklı vahiyler birbiriyle çelişmezler. Çünkü onlar, farklı insan topluluklarına gönderilmişlerdir. Gelenekler arasındaki farklılıklar, dil ya da sembol farklılıklarına benzer; çelişkiler insan topluluklarında söz konusudur, Tanrı'da değil"²⁶ anlayışını Smith de benimsemektedir.

Smith, Gazali ve diğer İslâm düşünürleri gibi Kur'an'ın ya da Hristiyanlık kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı'dan gelen bir vahiy olup olmadığı ile ilgilenmekten ziyade hayatın çeşitli safhalarında Tanrı'nın kendisini vahyi için bir araç olarak kullanıp kullanmadığı ile ilgilenmektedir. Smith, Tanrı'nın mutlak olarak İsa'da vahyini gerçekleştirdiğini söylememektedir ve bunun ifade

22 Smith, *age*, s.1 75.

23 Jane I. Smith, "Wilfred Cantwell Smith; İnanç Dünyalarını Anlamak", *İslâmiyat*, Ekim-Aralık 2000, c. 3, sayı: 4, s. 95.

24 Wilfred Cantwell Smith, *Questions of Religious Truth*, Charles Scribner's Sons, New York 1967, s. 73.

25 J. I. Smith, *agm*, s. 92 vd.

26 Frithjof Schuon, *Varlık, Bilgi ve Din*, çev.: Şehabettin Yalçın, İnsan Yay., İstanbul 1997, s. 124.

etmeye değer iyi bir şey olduğu düşüncesinde de değildir. O, tarih vasıtasıyla milyonlarca insana, bazılarına diğerlerinden daha tam, daha otantik, daha sık, daha sürekli vahyettiğini söylemektedir.²⁷ Yani ona göre vahiy, tarih boyunca gerçekleşmiş ve hala gerçekleşmeye devam etmektedir.

Smith, Mesih olayının kendi imanı için de son derece önemli olduğunu söylemekle birlikte onun asıl ortaya koymak istediği şey, Mesih'in Tanrı'nın tarihte rol oynama aracı olarak işlevini fiilen görüp görmediği meselesi değildir. Ona göre asıl sorulması gereken soru "Mesih olayının yegâne olay mı, yoksa diğer birçokları arasında Tanrısal faaliyetin bir şekli mi olduğudur. Smith, imanı, başkalarını dışlayıcı bir iddiaya çevirmenin hem küstahlık hem de Tanrı'nın Mesih'teki davranışının gerçekten ne anlama geldiğine dair anlayışı saptırmak olduğu inancında kararlıdır.²⁸ O, özellikle Hristiyanlık ve İslâmiyet'ten bahsederek şöyle demektedir: "Bizzat ben, herhangi bir kimsenin, Tanrı'nın insanlık tarihince, İslâm örneğinde, Tanrı'nın Kuran'da ve Kuran aracılığıyla; Hristiyan örneğinde İsa aracılığıyla oynadığı role benzer bir rol oynadığını inkâr etmesi için makul hiçbir sebep düşünemiyorum."²⁹

Anglikan Piskoposu Kenneth Cragg, Smith'i İsa'nın ölümünde ve yeniden dirilişinde belli ve kesin bir şeyin meydana geldiği inancını kabul etmeyerek Yeni Ahit'le köklü bir kavganın reklamını yapmakla suçlamaktadır. Cragg'a göre Smith, diğer her şeyin kendisiyle anlaşıldığı tek ve çok önemli bu olaya dönüp bakan Hristiyan inancını doğru bulmamaktadır.³⁰ Aslında Smith, İsa'nın mutlak ve kişisel olmayan bir anlamda Tanrı'nın tam bir vahiy olduğunu söylememeyi tercih edişine şöyle açıklık getirmektedir: "İsa, benim için Tanrı'nın vahyidir ve -onu böyle kabul etmeyenlerin varlığına rağmen- diğer bir çok insan için de öyle olmuştur."³¹

3. Smith'in Vahiy Düşüncesinin Çoğulculuk Anlayışına Etkisi

Smith'e göre, "kendi dinsel geleneklerine bağlı akıllı ve dürüst insanlara, "biz

27 Smith, *Towards a World Theology*, s. 174.

28 J. I. Smith, agm, s. 95.

29 Wilfred Cantwell Smith, "Idolatry in Comparative Perspective", *The Myth of Christian Uniqueness: Toward a Pluralistic Theology of Religions*, editors: John Hick-Paul F. Knitter, Orbis Books, Maryknoll, New York 1994, s. 64.

30 Kenneth Cragg, *Troubled by Truth; Life-Studies in Inter-Faith Concern*, The Pilgrim Press, Cleveland Ohio 1994, s. 256; J. I. Smith, agm, s. 94.

31 Smith, *Questions of Religious Truth*, s. 91.

kurtulduk, siz ise mahkum oldunuz” ya da “biz Tanrı’ya inanıyoruz ve biz doğruyuz, siz ise Tanrı’yı bildiğinize inanıyorsunuz, ama tamamen yanlışsınız” diye söylemek gerçekte artık mümkün değildir.³² O, bu dilemmayı İngiliz din felsefecisi John Hick’in, “Kopernik devrimi” adını verdiği teoriyi aynen benimseyerek çözer. Bu teoriye göre, tıpkı Kopernik devriminin, eski ve çok uzunca bir süre devam eden ve yeryüzünü dönen kainatın merkezi olarak gören Batlamyus dogmasından, güneşin merkez olduğunu ve dünya da dahil, diğer gezegenlerin onun etrafında döndüğünü kabul eden görüşü temsil etmesi gibi, çağdaş Hristiyan teolojisi de Hristiyanlığı merkezde gören geleneksel görüşten, Tanrı’yı merkeze koyan ve Hristiyanlık da dahil olmak üzere, diğer bütün dinleri, onun etrafında dönen unsurlar olarak gören Kopernik devrimine muhtaçtır.³³ Çünkü Smith’e göre, İsa’yı mutlak vahiy olarak görüp, onu diğer tüm vahiylerin merkezine koymak, teorik olarak, diğer dinsel geleneklerin İsa’dan bağımsız olarak Aşkın Varlığa ulaşmalarını engeller.³⁴ Smith, dinleri Aşkın ve dolayısıyla da değişmez prensibler bütünü olarak değil, her an değişen tarihî bir süreç olarak değerlendirdiği için, onlara doğru ve yanlış kategorilerinin uygulanamayacağını belirtir. Ona göre bir kimsenin kendi dinini veya geleneğini, Tanrı ile veya mutlak doğru ile özdeşleştirmesi yanlıştır. İnsan, dinini kutsal olarak değil, kutsala giden bir yol olarak görmelidir. Dünyadaki bütün dinî hareketler, Hristiyanlık ve diğerleri insan tarafından bu dinleri aşan ve aştığına inandıkları bir şeye karşılık veya tepki olarak ortaya çıkmış ve her an yeniden inşa edilmektedir. Smith, Hristiyanlar arasındaki, “Hristiyan imanı doğru olarak vardır” şeklindeki dışlayıcı anlayışın yanlışlığını savunur. Çünkü bu ifadeyi, mantikî olarak “o halde diğer imanlar yanlıştır” anlayışı takip edecektir. Bu anlayış Smith’e göre geçmişte birçoklarını rencide etmiştir. Bu yüzden, bu anlayışı savunma imkânı kalmamıştır.³⁵ Smith, bunun bir kısır döngü doğuracağı ve diyalogu önleyeceği için, günümüzde uygulanmasının mümkün olmadığını söylemektedir. O, dinî rekabetlerimizin, birinin diğerine üstünlüğünü ya da yanlışlamasını iddia etmek yerine, dinî gelenekler arasındaki uzlaşmayı artırmak için kullanılmasını önerir. “Var olan dinlerden hangisi doğrudur?” şeklindeki sorulardan kaçınmak için o, “din” ve “dinler” kavramlarını eleştirerek, onların yerine “iman” ve “birikimsel gelenek” kavramlarının kullanılması gerek-

32 Smith, *Faith of Other Men*, s. 130 vd.

33 John Hick, *God and Universe of Faiths (Essays in the Philosophy of Religion)*, St. Martin’s Press, New York 1973, s. 131.

34 Mahmut Aydın, “Küresel Bir Teolojiye Doğru: Wilfred Cantwell Smith’de Dinsel Çoğulculuk”, *İslâm ve Öteki*, editör: Cafer S.Yaran, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001, s. 94.

35 Smith, *The Faith of Other Men*, s. 85.

tiğini belirtir. Çünkü ona göre soyut, fikri ve somutlaştırılmış nosyonlar olarak düşünülen şeyler vasıtasıyla evrensel olana ulaşmak, hiçbir şekilde mümkün değildir.³⁶ Ona göre dünyadaki her sistem kendini, tam ve organizeli bir birliğe sahip olarak sunar.³⁷ Her din, kendi doğrularına sahiptir. Hristiyanlar, doğru olduğunu söylediği ve inandığı bazı ifadelerle sahiptir. Diğer gelenekler de aynı şekilde kendi doğrularının olduğunu iddia ederler.³⁸ Smith'e göre doğruluk ve yanlışlık yalnızca İslâmî prototipe göre olan doğruluk ya da yanlışlık değildir. Onlar, dinin olması gerektiği prototipe göre doğru olmalıdır.³⁹ Buna göre Hinduizmin yanlış olduğuna inanan Müslümanlar olduğu gibi İslâm'ın yanlış din olduğuna inanan Hindular da vardır. Ona göre Hristiyanların, sadece Hristiyanlığı doğru, kurtuluşa ulaştırıcı din olarak kabul etmeleri, dinlerini mutlak doğru yerine koydukları için putperestliktir. Smith, Hristiyanların, Tanrı'nın kendilerini Hristiyanlığı inşa etmek için ilham ettiğine değil, Tanrı'nın bizzat Hristiyanlığı inşa ettiğine yine Müslümanların ve Hinduların Tanrı'nın kendilerine İslâmiyet'i ve Hinduizm'i inşa etmek için ilham verdiğine değil, bu dinlerin Tanrı tarafından kurulduğuna inanmalarını putperestlik kabul etmektedir.⁴⁰ Burada putperestlik ifadesiyle Smith, İsa'yı ve Hristiyanlığı yegâne kurtuluş vasıtası olarak görerek, diğer dinsel figürlerin ve geleneklerin Tanrı'nın kurtuluş planından dışlanarak değerinin düşürülmesini ifade etmektedir. Buna göre Yahudilik, Hristiyanlık, İslâm, Budizm gibi büyük dünya dinlerinin taraftarlarının kendi dinî geleneklerini inşa etmeleri için Aşkın Varlığın kendilerine vahiyde bulunduğunu değil bizzat Aşkın Varlığın kendi dinî geleneklerini inşa ettiğine inanmaları, Smith tarafından bir tür putperestlik olarak görülmüştür.⁴¹

Smith, bütün dinler hakkında ortak bir karar vererek yanılmaktadır. Çünkü Kur'ân'da Allah, "Allah katında din, İslâm'dır" (Al-i İmran: 19) ve "...sizin için din olarak İslâm'ı seçtim" (Maide: 3) ifadelerini kullanmaktadır. Bu da göstermektedir ki, İslâm denildiğinde, inanç, ibadet ve sosyal sistemiyle bütün bir yapıdan bahsedilmektedir. Dolayısıyla Müslümanların böyle bir kanaate ulaş-

36 Aydın, "Küresel Bir Teolojiye Doğru", s. 87.

37 Smith, *The Meaning*, s. 85.

38 Smith, *Questions of Religious Truth*, s. 81.

39 Aynı eser, s. 70.

40 Smith, "Idolatry in Comparative Perspective", *The Myth of Christian Uniqueness: Toward a Pluralistic Theology of Religions*, editors: John Hick-Paul F. Knitter, Orbis Books, Maryknoll, New York, 1994, s. 59; Adnan Aslan, "Batı Perspektifinde Dinî Çoğulculuk Meselesi", *TDV İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1998, sayı: 2, s. 155.

41 Mahmut Aydın, "Sunuş", John Hick, *İnançların Gökkuşağı (Dinsel Çoğulculuk Üzerine Eleştirel Diyaloglar)*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 28 vd.

maları kendilerinden değil dinin kutsal kitabından kaynaklanmaktadır.

4. Sonuç

Vahiy konusuyla ilgili olarak yaptığımız araştırmada Smith, Hristiyan geçmişi inkâr edemediği için vahiy olayında, başlangıçta “Tanrı’nın bizzat kendisini vahyetmesi”nin anlaşılması gerektiğini benimserken, dini çoğulculuk ve evrensel bir teoloji kurma çalışmalarına uygun olarak, bunun mutlak doğru olarak benimsenmesinin bu çalışmaların önünü tıkayacağı endişesini de taşımaktadır. Ona göre vahiy, insan yaşamını düzeltmek ve düzenlemek amacını taşıdığı için geçmişte olup bitmiş değildir. Vahiy, yaşayan insan için söz konusudur, dolayısıyla değişen ve gelişen tarihsel şartlara göre vahiy de insan hayatındaki yerini ve anlamını korumaya devam edecektir.

Müslümanların inancına göre İslâm’da, Kur’ân vahyin bizatihi kendisidir ve son peygamber Hz. Muhammed ile vahiy süreci sona ermiştir. Artık kıyamete kadar vahiy gelmeyecektir. Hristiyanlıkta bazı farklı görüşler olmakla beraber vahiy, ete kemiğe bürünüp Tanrı olarak görünen İsa’nın kendisi ve ona şahit olanların tecrübelerinin kendisidir. Diğer bir tabirle o vahyin kendisi olan İsa’nın söyledikleri ve ona şahit olanların yazdığı kitaplardır.

Hristiyan vahyinin epistemolojik bir değerinin olup olmadığı tartışılabilir, ancak önermelere dayalı İslâm vahyi hakkında epistemolojik açıdan böyle bir değerlendirme yapmak zor görünmektedir. Bu yüzden İslâm dini gibi “önerme formunda lafzen bildirilen özel vahiy” merkezli bir din için uygun gözükken din anlayışı, dini çoğulculuk değil “dinde çoğulculuk” olabileceği belirtilmektedir.⁴² Dolayısıyla, İslâm söz konusu olduğunda vahyin diğer dinlerle ilgili söyledikleri bağlayıcı olacaktır. Vahyin bu bağlayıcılığını kabul veya reddetmek ise ancak bir iman meseledir.⁴³

42 Recep Kılıç, *Dini Anlamak Üzerine*, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s. 65.

43 Latif Tokat, “Dini Çoğulculuk Hangi Açıdan Mümkündür?”, *Milel ve Nihal*, 2007, c. 4 sayı: 2, s. 71.

Kaynakça

- Aslan, Adnan. "Batı Perspektifinde Dinî Çoğulculuk Meselesi", *TDV İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1998, sayı: 2.
- Aydın, Mahmut. "Küresel Bir Teolojiye Doğru: Wilfred Cantwell Smith'de Dinsel Çoğulculuk", *İslâm ve Öteki*, editör: Cafer S.Yaran, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.
- , "Sunuş", John Hick, *İnançların Gökkuşağı (Dinsel Çoğulculuk Üzerine Eleştirel Diyaloglar)*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.
- Baillie, John. *The Idea of Revelation in Recent Thought*, Oxford University Press, London 1956.
- Cragg, Kenneth. *Troubled by Truth; Life-Studies in Inter-Faith Concern*, The Pilgrim Press, Cleveland Ohio 1994.
- Dulles, A. *Models of Revelation*, Orbis Books, New York 1996.
- Hick, John. *Philosophy of Religion*, Prentice Hall, Inc., New Jersey 1983.
- , *God and The Universe of Faiths (Essays in the Philosophy of Religion)*, St. Martin's Press, New York 1973.
- Kaufmann, Walter. *Critique of Religion and Philosophy*, Harper&Row Publishers, New York 1958.
- Kılıç, Recep. *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 2002.
- , *Dini Anlamak Üzerine*, Ötüken Yay., İstanbul 2004.
- Niebuhr, H.R. *The Meaning of Revelation*, Westminster John Knox Press, Louisville 2006.
- Schuon, Frithjof. *Varlık, Bilgi ve Din*, çev.: Şehabettin Yalçın, İnsan Yay., İstanbul 1997.
- Smith, Jane I. "Wilfred Cantwell Smith: İnanç Dünyalarını Anlamak", *İslâmiyat*, Ekim-Aralık 2000, c. 3, sayı: 4.
- Smith, Wilfred Cantwell. *Towards a World Theology: Faith and the Comparative History of Religion*, The Westminster Press, Philadelphia 1981.
- , *The Meaning and End of Religion; A New Approach to the Religious Traditions of Mankind*, The Macmillan Company, New York 1963.
- , *Questions of Religious Truth*, Charles Scribner's Sons, New York 1967.
- , *The Faith of Other Men*, Monter Books, New York 1965.
- , "Idolatry in Comparative Perspective", *The Myth of Christian Uniqueness: Toward a Pluralistic Theology of Religions*, editors: John Hick-Paul F. Knitter, Orbis Books, Maryknoll, New York 1994.
- Tokat, Latif. "Dini Çoğulculuk Hangi Açıdan Mümkündür?", *Milel ve Nihal*, (2007), c. 4, sayı: 2, ss. 49-102.